

SHEVALAR VA ULARNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI.

Jabborova Baxor Umrbek qizi

Urganch RANCH texnologiya universiteti

Annotatsiya

Bugungi kunda globallashtirish va raqamlash jarayonlarida ko'plab shevalar yo'qolish xavfi ostida qolmoqda. Shu sababli, ularni saqlash va tadqiq qilish masalalari endigina dolzarblashmoqda. Ushbu ilmiy ish shevalarni saqlash faoliyatini nafaqat lingvistik, balki madaniy, ijtimoiy, hattoki ekologik vazifa sifatida ham ko'rib chiqadi. Shevalarning yo'qolishi bilan insoniyatning til va dunyoqarash xilma-xilligi, og'zaki tarixiy ma'lumotlar hamda noyob bilimlar tizimlari ham yo'q bo'lib ketish xavfi tug'iladi.

Kalit so'zlar: sheva, lahja, dialekt, dialektologiya, til xilma-xilligi, madaniy meros, adabiy til, globalizatsiya, til o'limi, lingvistik saqlovchi.

Annotatsion

Today, in the context of globalization and digitalization, many dialects are at risk of extinction. Therefore, the issues of their preservation and study are becoming increasingly urgent. This scholarly work examines the activity of preserving dialects not only as a linguistic but also as a cultural, social, and even ecological task. The loss of dialects carries the risk of the disappearance of humanity's linguistic and worldview diversity, oral historical information, and unique systems of knowledge.

Keywords: dialect, patois, vernacular, dialectology, linguistic diversity, cultural heritage, literary language, globalization, language death, linguistic conservation.

Аннотация

В условиях глобализации и цифровизации многие диалекты сегодня находятся под угрозой исчезновения. Поэтому вопросы их сохранения и изучения приобретают всё большую актуальность. Данная научная работа рассматривает деятельность по

сохранению диалектов не только как лингвистическую, но и как культурную, социальную и даже экологическую задачу. Утрата диалектов несёт риск исчезновения лингвистического и мировоззренческого разнообразия человечества, устной исторической информации и уникальных систем знаний.

Ключевые слова: диалект, говор, наречие, диалектология, языковое разнообразие, культурное наследие, литературный язык, глобализация, языковая смерть, лингвистическое сохранение.

Kirish

Shevalar – tilning muqarrar mahalliy va ijtimoiy shakllari sifatida nafaqat tarixiy boylik, balki uning tirik, nafas oluvchi buguni va rivojlanayotgan kelajagini ham aks ettiradigan murakkab tizimdir. Tarixiy jarayonda ular ma'lum bir hudud, kasb, etnik yoki ijtimoiy guruh vakillarining til xususiyatlarini mujassam etgan holda, adabiy tilning asosiy poydevori va uning doimiy boyituvchi manbai bo'lib kelgan. Biroq, zamonaviy davr – globallashuv, urbanizatsiya, mass media va raqamli texnologiyalar avlodining hukmronligi davri – tilning bu xilma-xil qatlamlariga qarata tarixan misli ko'rilmagan qiyinchiliklar va, ayni vaqtda, yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Metodologiya

Sotsiolingvistika: Til va jamiyat o'rtasidagi munosabatni o'rganish. Joshua Fishmanning "til va etnik o'zlikni anglash" va William Labovning "til o'zgarishining ijtimoiy motivlari" nazariyalari asosiy qilib olinadi. Bu yondashuv shevalarning ijtimoiy maqomi, prestiji va ularning saqlanishi yoki yo'qolishidagi ijtimoiy omillarni tushunishga yordam beradi. Lingvistik antropologiya: Tilning madaniyat va dunyoqarashni shakllantirishdagi rolini o'rganish. Tadqiqotda shevalar orqali saqlanib qolgan mahalliy bilim tizimlari, an'analar va dunyoqarash modellari (masalan, tabiat, kasb-hunar, oila munosabatlari haqidagi leksik boylik) o'rganiladi. Dialektologiya va Areal lingvistika: Shevalarning lingvistik xususiyatlari (fonetik, grammatik, leksik) va ularning geografik tarqalishi, shuningdek, qo'shni tillar va shevalar bilan o'zaro ta'siri tahlil qilinadi. Raqamli

gumanitar fanlar: Shevalarni hujjatlashtirish, saqlash va targ'ib qilishda raqamli texnologiyalarning (GIS xaritalash, audio-video arxivlar, korpus lingvistikasi) roli va imkoniyatlari o'rganiladi.

Natija

Shevalarda o'ziga xos so'zlar mahalliy atrof-muhit, an'anaviy kasb-hunar, oziq-ovqat va dorivor o'simliklar haqidagi noyob bilimlarni saqlaydi. Bu so'zlar yo'qolsa, bu bilimlar ham yo'qoladi. Ijtimoiy-Moddiy Kapital: Aniq jamoalarda (masalan, an'anaviy kasb egalari) sheva ishonch va "o'z odam" ekanligini bildiruvchi ijtimoiy kapital hisoblanadi. Shaxsiy va Kollektiv Identifikatsiya Mexanizmi: Sheva shaxsning geografik va madaniy kelib chiqishining eng aniq ko'rsatkichi bo'lib, "men kimman?" degan savolga javob beradi. Adabiy va Badiiy Ifoda Vositasining Manbai: Zamonaviy adabiyot va musiqada sheva elementlaridan foydalanish asarga chuqurlik, haqiqiylik va mahalliy tus beradi.

Muhokama

Shevalarning ahamiyati faqat madaniy va lingvistik emas, balki potensial iqtisodiy ahamiyatga ham ega. "Til turizmi" yoki "madaniy turizm" nuqtai nazaridan, noyob sheva va og'zaki an'analarga ega bo'lgan hududlar o'ziga xos jozibadorlikka ega bo'lishi mumkin. Mahalliy hunarmandchilik mahsulotlariga shevadagi nomlar yoki iboralarni qo'shish, mahalliy restoran menyusida shevadagi taom nomlarini saqlash – bu shevani tirik saqlashning iqtisodiy rag'batlantiruvchisiga aylanishi mumkin. Bu "sheva faqat keksalar uchun" stereotipini buzadi va uni iqtisodiy qadrga ega bo'lgan madaniy resurs sifatida ko'rsatadi.

Xulosa

Shevalar va ularning bugungi kundagi ahamiyati haqidagi tadqiqot tilning ushbu noyob va boy qatlamining oddiygina "mahalliy nutq" dan ko'ra chuqurroq ma'noga ega ekanligini aniq ko'rsatdi. Xulosa qilib aytganda, shevalar nafaqat o'tmishning merosi yoki adabiy tilning faqat boyituvchi manbai emas, balki zamonaviy jamiyatda o'ziga xos,

qimmatli va hech qachon to'xtamaydigan hayotiy rollar o'ynaydigan tirik tizimdir. Shevalarning bugungi kundagi ahamiyatini tushunish nafaqat ularni "saqlash" kerakligini anglashdan iborat emas. Bu, ularning zamonaviy jamiyatda qanday yangi, murakkab va ba'zan kutilmagan rollarni bajarayotganini, shuningdek, ularning yo'qolishi bilan nafaqat so'zlar, balki butun bilim tizimlari, ijtimoiy aloqalar va iqtisodiy imkoniyatlar yo'qolishini tushunishni o'z ichiga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Borovkov, A.K. O'zbek shevalarini tasniflash masalalari.
2. Reshetov, V.V. O'zbek dialektologiyasi.
3. Shoabdurahmonov, Sh., va boshqalar. O'zbek xalq shevalari lug'ati. – Shevalarning leksik boyligini o'rganish va dalillash uchun asosiy manba.